

*Хуторний Б.В. аспірант, Таврійський національний університет
ім.В.І.Вернадського м. Київ
ORCID: 0000-0002-2541-0925*

Khutoryni B.V., Researcher, V.I. Vernadsky Taurida National University Kyiv

ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТА ПОЛІТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ПАРИРУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНА- ЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

MILITARY-POLITICAL TOOLS AND POLITICAL MECHANISMS FOR COUNTERING MILITARY THREATS TO NATIONAL SECURITY

У статті визначено основні засоби та інструменти забезпечення національної безпеки. Механізми виявлення загроз національній політиці, та основні негативні чинники не тільки зовнішнього впливу, а й у середині держави. Визначено найефективніші політичні механізми забезпечення військової безпеки, та виявлено особливості військової політики. Визначена загальна оцінка ситуації навколо України, її загрози військовій безпеці, що еволюціонують, стають багатофакторними, концентруються в різних регіонах, взаємно впливають один на одного, набувають комплексного характеру і тому вимагають усвідомленого, цілеспрямованого та системного підходу для їхньої локалізації та нейтралізації.

Ключові слова: *національна безпека, військова політика, загрози військовій безпеці, механізми, державні цілісність.*

The article defines the main means and tools for ensuring national security. Mechanisms for detecting threats to national politics, and the main negative factors not only of external influence, but also in the middle of the state. The most effective political mechanisms for ensuring military security are determined, and the features of military policy are revealed. A general assessment of the situation around Ukraine, its threats to military security, which evolve, become multifactorial, are concentrated in different regions, mutually influence each other, acquire a complex character and therefore require a conscious, purposeful and systematic approach to their localization and neutralization.

Keywords: *national security, military policy, threats to military security, mechanisms, state integrity.*

Постановка проблеми В сучасному світі розподіл загроз на внутріш-

ні та зовнішні носить умовний та взаємозумовлений характер: посягання на зовнішню безпеку створюють загрозу внутрішній безпеці, і навпаки, внутрішня дестабілізація призводить до зовнішньої вразливості країни. Загальна оцінка ситуації навколо України показує, що загрози її військовій безпеці еволюціонують, стають багатофакторними, концентруються в різних регіонах. Тому питання вивчення та удосконалення військово-політичного інструментарію та механізмів парирування військових загроз стає вкрай актуальним, в сучасних умовах виходить на перший план і є першочерговим завданням для нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Аналіз основних підходів до визначення механізмів парирування військових в державі безпосередньо розглядаються із проблемою доцільності та ступеню впливу держави. Також вивчається напрями відтворення державної політики забезпечення національної безпеки, в умовах загроз які постійно трансформуються. Більшість досліджень у цій галузі базуються на роботах відомих учених[1; 4].

Метою статті є вивчення питання удосконалення військово-політичного інструментарію та політичних механізмів парирування військових загроз національній безпеці.

Виклад основного матеріалу. Для визначення найбільш ефективних політичних механізмів реалізації державної політики щодо запобігання та парирування військових загроз визначимо особливості військової політики.

У загальному розумінні політика - це діяльність державних органів, політичних партій, громадських організацій, рухів та їх лідерів у сфері відносин між великими соціальними групами, націями, державами, спрямована на мобілізацію їх зусиль з метою завоювання, утримання та використання політичної влади специфічними методами. Одним із видів політики, є військова політика.

Для визначення найефективніших політичних механізмів забезпечення військової безпеки виявимо особливості військової політики.[3]

По-перше, військова політика є політикою головного політичного інституту – держави. Інші політичні групи, такі як громадські рухи, партії, групи інтересів та інші соціальні групи також можуть брати участь у розробці та реалізації військової політики, але переважно лише через своїх представників в органах державної влади. Таким чином, можна зробити висновок про неповну тотожність суб'єктів військової політики та суб'єктів політики. Оскільки держава має монополію на військову силу, вона виступає головним актором військової політики. Втрата контролю над військовою силою з боку держави тягне або зміну політичного режиму, або втрату суверенітету.

По-друге, основним завданням військової політики є недопущення великомасштабного військового зіткнення та забезпечення військової безпеки держави. Тут також головним суб'єктом виступає держава.

По-третє, військова політика знаходиться в діалектичному зв'язку з війсь-

ковою силою. Жодна інша складова державної політики (економічна, екологічна, духовна, соціальна, демографічна) не має такого потенціалу.

По-четверте, особливістю військової політики є переплетення внутрішньої та зовнішньої складових. Внутрішня складова пов'язана із створенням засобів збройного насильства та їх використанням у процесі вирішення тих чи інших завдань усередині країни. Зовнішня сторона пов'язана з використанням чи загрозою застосування засобів збройного насильства у взаєминах з іншими державами, а також сприянням чи протидією певним соціальним силам усередині своєї держави чи інших країн.

По-п'яте, зміст військової політики розкривається через її основи, механізми її реалізації, військово-політичний базис, суб'єктно-об'єктну складову військової політики, військово-політичні відносини, військово-політичну діяльність, цілі та засоби їх досягнення.

По-шосте, військова політика має власну матеріально-економічну базу як військово-промислового комплексу. Армія, будучи частиною суспільства, займає особливе місце у його соціально-політичній структурі. Потреби військової сфери є пріоритетними за певних умов, тому насамперед задовольняються.

По-сьоме, військова політика взаємодіє практично з усіма сферами суспільного життя, пов'язані зі створенням та використанням військової сили. Вирізняють військово-технічну, військово-соціальну, військово-економічну, військово-духовну та інші складові військової політики.

Ефективне парирування загроз військової безпеки сучасної України, що трансформуються, може бути тільки при правильно підібраних політичних механізмах.

Для дослідження військових загроз національній безпеці та механізмів її забезпечення необхідно уточнити поняття «механізми». [4]

Термін «механізм» однокорінною слову «механіка» й у тлумачних словниках значиться як «система, пристрій, що визначають порядок будь-якого виду діяльності». Під системою розуміється «упорядковане безліч функціонуючих елементів, що у взаємозв'язку й утворюють певну цілісність».

Отже, теоретично поняття «механізм» можна прив'язати до будь-яким видам діяльності, оскільки він означає «організовану послідовність взаємозалежних і цілеспрямованих дій, здійснюваних у порядку певними суб'єктами».

Множинність механізмів визначається, по-перше, різноманітністю політичних акторів, що мають власні цілі, а також засоби та способи їх досягнення (механізм державного управління, механізм партійного впливу, механізм цивільного контролю тощо), по-друге, безліччю напрямів діяльності цих суб'єктів, по кожному з яких (напрямів) може бути затребуваний особливий механізм (механізм виборів, фінансовий механізм, переговорний механізм). [2]

Щодо головного політичного інституту – держави, то вона здійснює свою діяльність через законодавчу, виконавчу та судову гілки влади. Розглядаючи механізм стосовно забезпечення військової безпеки держави, зазначимо, що найефективнішими виступають саме державні, але не можна не враховувати економічні, суспільні та суспільно-політичні складові політичної сфери, що впливають на обороноздатність України.

У зв'язку з тим, що політика спочатку пов'язана з організацією і проявляється, як правило, в упорядкованій та інституціоналізованій формі, то будь-яке політичне явище чи рух, так чи інакше, набуває керованого, ієрархічного та відносно стійкого вигляду.

Необхідно враховувати, що в сучасному світі розподіл загроз на внутрішні та зовнішні носить умовний та взаємозумовлений характер: посягання на зовнішню безпеку створюють загрозу внутрішній безпеці, і навпаки, внутрішня дестабілізація призводить до зовнішньої вразливості країни.

Загальна оцінка ситуації навколо України показує, що загрози її військовій безпеці еволюціонують, стають багатофакторними, концентруються в різних регіонах, взаємно впливають один на одного, набувають комплексного характеру і тому вимагають усвідомленого, цілеспрямованого та системного підходу для їхньої локалізації та нейтралізації.

У шкалі пріоритетів військової безпеки України головним є збереження її державної цілісності. Тут, насамперед, слід розглядати виклики ззовні, що мають військово-політичну та економічну спрямованість. До того ж загострення геополітичного протиборства пов'язане з протиборством між культурними цінностями та духовними потребами, що будується з урахуванням культурно-історичних та національно-релігійних традицій. [1]

Загрози військової безпеки України в міжнародній сфері виявляються у спробах інших держав протидіяти зміцненню України, перешкодити реалізації національних інтересів та послабити її військові позиції в Європі.

Основна проблема формування ефективних політичних механізмів протидії зовнішнім загрозам військової безпеки України полягає не у невідомості цих загроз, а в тому, наскільки глибоко осмислене та сформоване уявлення про дію кожної загрози у конкретних просторових та тимчасових рамках. на регіональному та глобальному рівнях, і в тому, якими способами та з використанням яких процедур можлива локалізація та нейтралізація тієї чи іншої загрози.

Інакше кажучи, для ефективної протидії військовим загрозам національній безпеці необхідна їх адекватна оцінка з точки зору своєчасності визначення загрози та її джерела, достовірності відомостей про її наявність та реальність, а також оцінка необхідних сил та засобів щодо її усунення.

Видається виправданим вважати, що в залежності від локальних політичних цілей, що впливають з єдиної стратегічної мети забезпечення національної безпеки, а також суб'єктного складу, нормативного регулювання та

політико-правових інструментів і методів, за допомогою яких відбувається досягнення цих цілей, можна виділити такі політичні механізми протидії загрозам національної безпеки України:

- а) політичні механізми, включені до міжнародної системи безпеки (наприклад, механізм вироблення та прийняття рішень у Раді безпеки ООН, взаємодія в рамках ОБСЄ, участь у роботі Ради НАТО і ін.);
- б) політичні механізми, які є засобом політичної, економічної та військової інтеграції на євразійському континенті та пострадянському;
- в) політичні механізми, пов'язані з управлінням внутрішньополітичними процесами та ситуаціями, що безпосередньо впливають на забезпечення безпеки України (механізм військово-політичного управління, механізм запровадження адміністративно-правових режимів;
- г) політичні механізми просування національних інтересів України у сфері забезпечення національної безпеки.

Оскільки носієм зовнішніх загроз завжди є іноземний суб'єкт, то політичні механізми протидії зовнішнім загрозам воєнної безпеки завжди пов'язані з комунікативним впливом на нього. Інакше кажучи, відмінністю цих політичних механізмів виступає «включеність» джерела загрози в політичний процес як взаємодіючої сторони, де форми взаємодії можуть бути різними: переговори, консультації, попередження, демонстрація військової сили, політико-економічні санкції. Комунікативна взаємодія політичними засобами з джерелом загрози дозволяє цілеспрямовано впливати на нього, скоригувати фактори, що посилюють або послаблюють конкретну загрозу, на користь запобігання її реалізації. [5]

У цьому важливого значення має інформаційний вплив на джерело загрози. Недооцінка ролі інформаційного впливу може мати вкрай негативні наслідки і суттєво ускладнити вирішення зовнішньополітичних завдань, хоч би якими вони були гуманними.

Розглядаючи діяльність політичних механізмів щодо запобігання військовим загрозам, можна відзначити, що в них задіяно безліч акторів, але найголовнішими виступають збройні сили та військово-промисловий комплекс України. Сьогодні цілком впевнено можна сказати, що умови для ефективної військової реформи створені. Модернізація військово-промислового комплексу почалася, але зробити ще треба багато, тим більше, що напруженість міжнародних відносин зростає, збільшується кількість воєнних дій, нарощується потенціал військових загроз для України.

Сучасна та майбутня система безпеки України насамперед залежить від адекватності дій керівництва в оцінці зовнішніх та внутрішніх загроз, системного та продуманого підходу до військового будівництва, а також вивіреної внутрішньої соціально-економічної політики, яка не допускає соціальної дестабілізації суспільства та деградації населення.

Ми живемо в глобальному світі, що швидко змінюється, в період криз

світової економіки, яка провокує геостратегічну напруженість у різних регіонах планети, в тому числі - і по периметру кордонів України. За минуле двадцятиріччя держави, що межують з нами, цілком чітко окреслили свої претензії до нашої країни: від економічних, енергетичних, екологічних до територіальних. Багато хто з цих претензій можуть у будь-який час спровокувати конфліктні ситуації та спроби їх вирішення силовим шляхом.

Війни XXI століття характеризуються різноманіттям форм і способів розв'язання збройного конфлікту та завчасним – задовго до початку бойових дій – завданням максимальної шкоди противнику за допомогою «організаційної зброї», цього ноу-хау сучасної війни. Що передбачає, передусім, дистанційне і «безконтактне» порушення функціонування структур управління атакваної країни, ініціювання розколу її політичних еліт, порушення у цій країні соціальної стабільності за рахунок поєднання підливних пропагандистсько-психологічних, економічних пріоритетів і спеціальних операцій.

Фаза бойових дій характеризується швидкоплинним характером битв, прагненням у максимально короткі терміни завдати неприйнятних збитків системам управління та військової інфраструктури противника, веденням бойових дій як на всю глибину фронту, так і по вертикалі: у повітряному та космічному просторі. Технологічно розвинені армії прагнуть ведення бойових дій дистанційно, без прямого зіткнення з противником. Тому пріоритет сьогодні віддається розвитку засобів розвідки, автоматичного управління та високоточного озброєння як засобу реалізації переваги в обсязі та якості одержуваної інформації, а також у термінах її обробки та використання.

Ключова роль стратегії відводиться технологіям, використання яких має забезпечити створення роботизованої військової техніки, наділеної «штучним інтелектом». Передбачаються також подальші роботи щодо формування єдиних систем управління, зв'язку та розвідки. Вважається, що сукупність цих заходів дозволить вийти на якісно новий рівень ефективності збройної боротьби, звести до мінімуму безпосередню участь у ній людини. Відповідно до «стратегії конкуренції» найвищий пріоритет отримують ті системи зброї, які відрізняються особливою точністю та труднощами для виявлення. До таких систем, зокрема, відносять крилаті ракети морського та повітряного базування (для завдання ударів з кордонів, недоступних для засобів оборони противника), літаки. [1]

Формуючи новий вигляд наших Збройних сил, у жодному разі не можна забувати і про сили загального призначення. Саме їм належить ключова роль більшості перспективних конфліктів XXI століття. Ті, які прийнято називати «війнами малої інтенсивності».

Підвищення бойових можливостей авіаційних з'єднань та військових частин передбачається шляхом переформування існуючих авіаційних баз в авіаційні дивізії, авіаційні полки та бригади армійської авіації, які планується розміщувати з урахуванням перспективної системи базування авіації.

Підвищення бойових можливостей Повітряно-десантних військ для оперативного виконання завдань із припинення кризових ситуацій передбачається за рахунок збільшення складу з'єднань та військових частин та оснащення їх сучасними озброєнням та військовою технікою.

Нові підходи до підготовки та застосування військ визначають вимоги до діяльності військово-наукового комплексу. Його робота має бути спрямована на виконання завдань із наукового забезпечення оборони держави. Основні зусилля планується зосередити на найбільш наукомістких та актуальних напрямках, до яких належать розвиток сил стратегічного стримування та системи повітряної оборони, розробка комплексів військового призначення, створення перспективної телекомунікаційної інфраструктури Збройних сил та засобів інформаційної боротьби. Для забезпечення цього завдання завершується створення єдиної бази наукових знань, до якої увійдуть усі наявні та очікувані результати науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, які проводяться в галузі оборони.

Головна проблема в оцінці майбутніх зовнішніх військових загроз України полягає в тому, що адекватність такої оцінки залежить, перш за все, від економічної та соціальної ситуації в самій Україні, її здатності до випереджального розвитку. Іншими словами, у стратегічному прогнозі, де найважливішими факторами будуть якість та обсяг національних ресурсів (насамперед Національного людського капіталу), стабільності політичної та соціальної систем, а відповідно й військової могутності держави, внутрішні чинники відіграватимуть вирішальне значення. [6]

На закінчення слід зазначити, що основними акторами у забезпеченні військової безпеки виступають державні органи. Тим не менш, механізми реалізації військової безпеки включають і недержавних акторів, діяльність яких пов'язана з різними підсистемами забезпечення національної безпеки.

Наприклад, неможливо забезпечити високу боєздатність Збройних сил без забезпечення духовної безпеки або створювати сучасне озброєння без ефективної наукової політики тощо.

Особливе місце належить недержавним політичним акторам за умов гібридних воєн, коли використовується принцип «м'якої» сили та військова політика перетворюється на інформаційну площину. У умовах роль недержавних суб'єктів помітно підвищується і навіть складається враження, що вони починають грати домінуючу роль. Але якщо проаналізувати політичні процеси, що відбуваються в умовах «гібридної» війни, то чітко простежується вплив якоїсь держави на цих «неурядових» акторів, які дестабілізують політичну обстановку в країні. Таким чином, система забезпечення військової безпеки держави включає безліч політичних акторів і механізмів, але найбільш ефективними є державні.

Висновки. Військова політика України значною мірою залежить від внутрішньополітичних процесів. Україні необхідно розробити свою війсь-

кову політику незалежною від суб'єктивних чинників внутрішнього розвитку. Слід звернути увагу на зміцнення національної безпеки з огляду на історичні традиції, спираючись на позитивний демократичний досвід розвитку країни. Реалізація державної військової політики України йде у руслі спільної політики нашої держави, спрямованої на будівництво багатопольярного світу, безпечної Європи. Настав час для всебічної трансформації військової системи з об'єктивним обліком військово-стратегічної обстановки, що склалася. Головне завдання зараз полягає в тому, щоб ефективно використати наданий ходом історичного розвитку шанс для створення сучасної військової системи, яка б відповідала вимогам до військової політики демократичної держави.

Список використаних джерел:

1. Антонюк О. Державна самоідентифікація України в процесі реалізації національних інтересів / О. Антонюк // Персонал. – 2017. – № 11. – С. 4-10.
2. Буравльов В.П. Динаміка розвитку системи національної безпеки країни / В.П. Буравльов, В.В. Гетьман // Стратегічна панорама. – 2016. – № 3. – С. 35-41.
3. Горбулін В.П. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України: [моногр.] / В.П. Горбулін, А.Б. Качинський. – К.: ДП «НВЦ «Євроатлантикінформ»», 2007. – 592 с.
4. Дзьобань О. Національна безпека в суспільствах транзитивного типу: [моногр.] / О. Дзьобань. – Харків: НАУ ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», 2004. – 292 с.
5. Качинський А.Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень: [моногр.] / А.Б. Качинський. – К.: НІСД, 2013. – 101 с.
6. Кулінська А.В. Управління національною безпекою як основою забезпечення сталого розвитку національного господарства / А.В. Кулінська // Економічний форум. – 2016. – № 1. – С. 20-26.

References:

1. Antoniuk O. Derzhavna samoidentyfikatsiia Ukrainy v protsesi realizatsii natsionalnykh interesiv / O. Antoniuk // Personal. – 2017. – № 11. – S. 4-10.
2. Buravlov V.P. Dynamika rozvytku systemy natsionalnoi bezpeky krainy / V.P. Buravlov, V.V. Hetman // Stratehichna panorama. – 2016. – № 3. – S. 35-41.
3. Horbulin V.P. Systemno-kontseptualni zasady stratehii natsionalnoi bezpeky Ukrainy: [monohr.] / V.P. Horbulin, A.B. Kachynskiyi. – K.: DP «NVTs «Ievroatlantykinform»», 2007. – 592 s.

4. Dzoban O. Natsionalna bezpeka v suspilstvakh tranzytyvnoho typu: [monohr.] / O. Dzoban. – Kharkiv: NAU im. M.Ie. Zhukovskoho «KhAI», 2004. – 292 s.
5. Kachynskiy A.B. Indykatory natsionalnoi bezpeky: vyznachennia ta zastosuvannia yikh hranychnykh znachen: [monohr.] / A.B. Kachynskiy. – K.: NISD, 2013. – 101 s.
6. Kulinska A.V. Upravlinnia natsionalnoiu bezpekoiu yak osnovoju zabezpechennia staloho rozvytku natsionalnoho hospodarstva / A.V. Kulinska // Ekonomichnyi forum. – 2016. – № 1. – S. 20-26.